

כשמה כועס

וְאֵת שְׁעֵיר הַחֲטָאֵת דָּרַשׁ דְּרַשׁ מֹשֶׁה וְהִנֵּה שָׂרָף וַיִּקְצַף עַל אֱלֹעֶזֶר וְעַל אִיתָמָר בְּנֵי אֶהֱרֹן הַנּוֹתָרִים לֵאמֹר: (ויקרא י' 20).

ויקרא רבה פרשה יג סימן א – בשלושה מקומות כעס משה

רבי פנחס ורבי ירמיה בשם ר' חייא בן אבא פתח: "אוזן שומעת תוכחת חיים בקרב חכמים תלין" (משלי טו לא). "אוזן שומעת תוכחת חיים" - אלו בניו של אהרן, שהיו בצד המיתה.² "בקרב חכמים תלין" - זכו ונתייחד הדיבור עליהם ועל אביהם ועל אחי אביהם בחייהם. זהו שכתוב: "ואת שעיר החטאת דרוש דרש משה והנה שורף" (ויקרא י' 20) - מהו דרוש דרש? ב' דרישות. אמר להם: אם שחטתם למה לא אכלתם? אם לא הייתם עתידין לאכול, למה שחטתם? מיד: "ויקצוף על אלעזר ועל איתמר בני אהרון" (שם). וכיון שכעס נתעלמה ממנו הלכה. א"ר הונא: בשלושה מקומות כעס משה ונתעלמה ממנו הלכה, ואלו הן: בשבת ובכלי מתכות ובאזן.³ בשבת מנין? שנאמר: "ויותירו אנשים ממנו עד בוקר ... ויקצוף עליהם משה" (שמות טז כ). וכיון שכעס, שכח לומר להם הלכות שבת אמר להם: "הוא אשר דבר ה' שבתון שבת קודש לה' מחר" (שם כג).⁴ ובכלי מתכות מנין? שנאמר: "ויקצוף משה על פקודי החיל" (במדבר לא יד). וכיון שכעס, נתעלמה ממנו הלכה ושכח לומר להם הלכות כלי מתכות.⁵ וכיון שלא אמר משה, אמר אלעזר הכהן תחתיו, שנאמר: "ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא: ... זאת חוקת התורה אשר צוה ה' את משה" (שם כא) - אמר להם: למשה רבי ציווה ואותי לא ציווה.⁶ באזן מנין? שנאמר: "ויקצוף על אלעזר ועל איתמר" (שם כג).⁷ וכיון שכעס, נתעלמה ממנו הלכה שאזן אסור לאכול בקדשים. "הנותרים לאמר" - רבי פנחס ור' יהודה ברבי סימון. ר' פנחס אמר: אמר להם: הטובים מתו והרעים נשתיירו! ור' יהודה ברמי סימון אמר: אמר להם: אף אתם לואי לא נשתירתם!⁸

¹ אין זו הפעם הראשונה וגם לא האחרונה שמשו כועס. כבר קדמה לה פרשת המן בשמות טז כ: "ולא שמעו אל משה ויותרו אנשים ממנו עד בקר ויגרם תולעים ויבאש ויקצף עליהם משה". זו גם לא האחרונה, שעתיד משה לכעוס גם בפרשת מלחמת מדין, במדבר לא יד: "ויקצף משה על פקודי החיל שרי האלפים ושרי המאות הבאים מצבא המלחמה". אלה הכעסים המפורשים במקרא, והמדרש מעצים מקרים אלה ואף מוסיף אחרים עליהם, לחלקם יש גם סמך ברור במקרא, כגון: על פרעה במצרים, שבירת הלוחות, במרגלים, בחטא מי מריבה ופרשת בני גד ובני ראובן.

² ראו ויקרא רבה י' ד, אשר דורש את תחילת פרק ח בפרשת צו בה אהרון ובניו מתחילים בימי המילואים וחינוכם לכהונה: "הצל לקחים לפנות - אלו בניו של אהרן. ומטים להרג אם תחשוך (משלי כד יא) - שהיו בצד המיתה. אמר רב חנן: כתיב: ויקח מידם ויצר אותו בחרט (שמות לב ד) - תבוא לקיחה של כאן ותכפר על לקיחה שלהלן. מתו שנים ונשארו שנים: קח את אהרן ואת בניו איתו (ויקרא ח ב). נראה ששם הבנים שהיו "בצד המיתה" הם נדב ואביהוא, שני בניו הגדולים של אהרון, שנגזר עליהם למות, בעקבות חטא העגל. וכאן, במדרש שלנו, אולי הכוונה לאלעזר ואיתמר שגם הם בעצם צריכים היו למות. ועדיין לא ברור הקשר לפסוק במשלי, אולי "תוכחת חיים" באה במשמעות של תוכחה שעלתה בחיים ... וראו עוד ויקרא רבה כ ב, בתחילת פרשת אחרי מות איך במסגרת הדיון על חטאם של נדב ואביהוא משתרבב גם סיפור העקידה! וכאן פחתנו פתח לנושא נכבד שבחלקו דנו בו בדברינו שררה על הציבור בפרשה זו ובחלקו בדברינו נדב ואביהוא כסמל לדורות בפרשת אחרי מות ובע"ה נזכה להשלים.

³ אלו שלושה המקרים המפורשים במקרא שמנינו לעיל: שבת - האנשים שהותירו מהמן (ביום חול), כלי מתכת - מלחמת מדין ואזן (אבל) - הוא המקרה שלפנינו, כפי שהמדרש מסביר ומפרט.

⁴ כיון שכעס משה על האנשים שילקטו מן ביום חול יותר מהמכמות הנדרשת (עומר לגולגולת), שכח לומר להם שביום שיש כן ילקטו כפליים בשביל שבת, עד שהקב"ה היה צריך לומר לו שנית. ודבר זה נרמז בלשון: "הוא אשר דבר ה'". ראו שמות רבה כה י: "כיון שכעס שכח לומר להם שילקטו ביום השישי שני עומדים לאחד. כיון שהלכו ולקטו ביום השישי ומצאו כפלים, באו הנשיאים ואמרו למשה שנאמר: ויבואו כל נשיאי העדה ויגידו למשה. ומה אמר להם? הוא אשר דבר ה'. ואינו אומר: הוא אשר דברתי, אלא: אשר דבר, ששכח. ועל זה נאמר: עד אנה מאנתם, שהוא מכניס משה בכללם". (אירוע זה מוזכר בזמר לשבת ובהושענות, מצאו היכן).

⁵ כיצד לטהר כלי מתכת, ככתוב: "כל דבר אשר יבאש תעבירו באש וטהר אף במי נדה יתחטא וכל אשר לא יבאש תעבירו במים" (במדבר פרק לא פסוקים כא-כד).

⁶ אלעזר תופס פיקוד, אבל גם מקפיד בכבודו של משה או שסבור שציטוט ההלכה מפי משה, ייתן יתר תוקף לדבריו. ראו דברינו **חילופי דורות ומשמרות** בפרשת פנחס. ועל"פ, דמותו של אלעזר כפי שמצטיירת כאן, חשובה להבנת דמותו כפי שמצטיירת במדרש אשר ממשיך והולך אחורה, למקרה השלישי בו כועס משה בפרשתנו, בין השאר גם על אלעזר ואיתמר.

⁷ פה לכאורה משה כועס רק על אלעזר ואיתמר בני אהרון ובעיקר מן הסתם יצא קצפו גם כנגד אהרון, אלא שלא רצה או לא יכול היה לצאת כנגד אחיו הגדול ממנו, כפי שגם לא עשה, רק חלקית, בחטא העגל. אבל בספרא תורת כהנים בפרשתנו משמע שכעס משה גם על אהרון, הגם שאין זה כתוב מפורש בפסוק. ראו ספרא שמיני פרק ב סימן ג: "מלמד שנתן פניו כלפי פניו וכעס כנגד אהרון".

⁸ מדרשים לא מעטים מחמירים מאד עם דמותו של משה ומציירים אותה בצבעים קיצוניים או ירודים, ללא כל צורך או צידוק הנראה לעין, לפחות לא מן המקרא. המדרש לעיל הוא אחד מהם. מדוע לתאר את משה כאדם כל כך קשה ואכזרי וחסר כל רגש? מה גם שבתורת כהנים (פרשתא א פרק א בפרשתנו) הוא מפרש את "הנותרים" לשבח ולא לגנאי: "הנותרים (אלעזר ואיתמר) שקולים בו בכבוד ואין הראשונים (נדב ואביהוא) שקולים בו בכבוד". אז מאיפה לוקחים ר' פנחס ור' יהודה בר' סימון את פירושה הקשה כל

המשך המדרש שם – אהרן עונה למשה ומשה מודה שטעה

"וידבר אהרן אל משה" (ויקרא י יט) - בדיבור ענה כנגדו, כדכתיב: "דבר האיש אדוני הארץ אתנו קשות" (בראשית מב ל) "הן היום הקריבו את חטאתם ואת עולתם לפני ה' ותקראנה אותי כאלה, ואכלתי חטאת היום, הייטב בעיני ה'!" (שם) - אמר לו: היום מתו בני, היום אקריב קרבן; היום מתו והיום אוכל בקדשים?⁹ מיד דרש אהרן קל וחומר למשה: ומה מעשר הקל אסור לאונן, חטאת החמורה, אינו דין שתהא אסורה לאונן? מיד: "וישמע משה וייטב בעיניו" - הוציא כרוז לכל המחנה ואמר: אני טעיתי את ההלכה ואהרן אחי בא למדני.¹⁰ אלעזר ידע את ההלכה ושתק, איתמר ידע את ההלכה ושתק, זכו ונתייחד הדיבור עליהם ועל אביהם ועל אחי אביהם בחייהם. זהו שכתוב: "וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר אלהם: דברו אל בני ישראל לאמור" (ויקרא יא א-ב) - תני ר' חייא: "לאמר אליהם" - לבנים לאלעזר ואיתמר.¹¹

ספרא שמיני פרשה א פרק ב סימן יב – טעות או הקפדה, מה גרם?

"וישמע משה וייטב בעיניו" - הודה מיד ולא בוש לומר לא שמעתי. א"ר יהודה: חנניה בן יהודה היה דורש כל ימיו: קשה הקפדה שגרמה לו למשה לטעות. אחר מיתו, הריני כמשיב על דבריו: ומי גרם לו שהקפיד? אלא שטעה.¹²

מסכת פסחים דף סו עמוד ב – הכעס מסלק וגם היהירות

ריש לקיש אמר: כל אדם שכועס, אם חכם הוא - חכמתו מסתלקת ממנו, אם נביא הוא - נבואתו מסתלקת ממנו. אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו - ממה, דכתיב: "ויקצוף משה על פקודי החיל וגו' ", וכתוב: "ויואמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא הבאים למלחמה זאת חוקת התורה אשר צוה ה' את משה", מכלל דמשה איעלם מיניה.¹³ אם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו - מאלישע, דכתיב: "לולי פני יהושפט מלך יהודה אני

כך, אשר מנמיך מאד את דמותו של משה כאדם, מנהיג וקרוב משפחה? ראו דברינו [הנמכת דמותו של משה](#) שם הרחבנו לדון בנושא, ועדיין נודה לכל מי שיחכימו ויאיר עיניו בנושא זה.

⁹ כאן עונה אהרן למשה על טיעונו ההלכתי לעיל: "אם שחטתם למה לא אכלתם? אם לא הייתם עתידין לאכול, למה שחטתם?" התשובה היא שזו ההלכה שכהן גדול אונן מקריב אבל לא אוכל (תוספתא זבחים פרק יא הלכה ג). ראו גם פירוש רש"י על הפסוק המסביר את דברי אהרן למשה: "הן היום הקריבו - מהו אומר? אלא אמר להם משה: שמא זרקתם דמה אוננים, שהאונן שעבד חילל. אמר לו אהרן: וכי הם הקריבו, שהם הדיוטות? אני הקרבתי, שאני כהן גדול ומקריב אונן". והרוצה להעמיק עוד בכל הצד ההלכתי של האירוע שבפרשתנו: שלושת שעירי החטאת שהקריבו ביום השמיני (א' בניסן, ראו דברינו [אחד בניסן](#) בפרשת החודש), בעקרון של קודשי דורות (שעיר ראש חודש) מול קודשי שעה (קרבת חנוכה המשכן), דין אונן, הזאת הדם באונן וכו', יעיין במקורות הבאים: תורת כהנים בפרשתנו, הגמרא בזבחים קא ע"א וע"ב, פירוש רש"י בפרשה (המסכם שני מקורות אלה) וכן פירוש רמב"ן (ויקרא י יט) שמסביר שכל הדו-שיח של משה ואהרן היה "משא ומתן של הלכה" ולא הייתה כאן שום בעיה הלכתית, רק משה "לא היה רואה את מעשיהם" של אהרן, אלעזר ואיתמר ולכן טעה בביקורתו עליהם.

¹⁰ ובגמרא זבחים קא ע"א: "וישמע משה וייטב בעיניו - הודה ולא בוש משה לומר לא שמעתי, אלא אמר שמעתי ושכחתי". ובאבות דרבי נתן נוסח ב פרק מ: "ומודה על האמת זה משה שנאמר: וישמע משה וייטב בעיניו". "מודה על האמת" או "מודה לאמת", היא אחת מהתכונות החשובות של תלמיד חכם. ראו מסכת אבות פרק ה משנה ז, אבות דרבי נתן נוסח א פרק לז ונוסח ב פרק מ הנ"ל ועוד, כאשר הפסוק שלנו משמש מקור מרכזי לרעיון זה. ושם גם הקב"ה מודה לאמת. ובספרות המחשבה מקובל הביטוי "קבל האמת ממי שאמרה", המקור שאנחנו מצאנו לביטוי זה הוא ספר החינוך מצוה תסט. כך או כך, הודאתו של משה ונכונותו לומר בפשטות: "טעיתי" מרככת את כעסו. וכבר הארכנו לדון בנושא זה בדברינו [לא שמעתי שכחתי טעיתי](#) בפרשה זו.

¹¹ זה הפסוק הפותח את פרשת חיות ובהמות האסורות והמותרות לאכילה, פרשה העוקבת את פרשת מות נדב ואביהוא (פרשת שתוי יין נאמרת בתוך סיפור מות נדב ואביהו). הדרשן מבין שהדיבור בפסוק זה הוא רק למשה ולא אהרן, אלא גם לאלעזר ואיתמר ("אליהם לאמר") וכולם ידברו אל בני ישראל. ראו סדר לימוד התורה בגמרא עירובין נד ע"ב: "תנו רבנן, כיצד סדר משנה? משה למד מפי הגבורה, נכנס אהרן ושנה לו משה פירקו. נסתלק אהרן וישב לשמאל משה. נכנסו בניו ושנה להן משה פירקו, נסתלקו בניו, אלעזר ישב לימין משה ואיתמר לשמאל אהרן... נכנסו זקנים ושנה להן משה פירקו, נסתלקו זקנים, נכנסו כל העם ושנה להן משה פירקו. נמצאו ביד אהרן ארבעה, ביד בניו שלשה, וביד הזקנים שנים, וביד כל העם אחד". ראו תיאור לימוד זה גם בהקדמת הרמב"ם לפירושו למשנה. ואילו כאן, משה, אהרן, אלעזר ואיתמר כאחד. זה התיקון האמיתי לכעסו של משה, לא רק ההודאה על האמת!

¹² החצי הראשון של מדרש זה מצטרף לריכוך כעסו של משה שראינו במדרש הקודם ובמקורות שהבאנו בהערה 10 לעיל. אלא שהוא מצמצם את הודאתו של משה ל-"לא שמעתי", דרגה פחותה בהשוואה עם הגמרא בזבחים קא ע"א: "שמעתי ושכחתי", ופחותה בהרבה מלשון ויקרא רבה הנ"ל: "הוציא כרוז לכל המחנה ואמר: אני טעיתי את ההלכה ואהרן אחי בא למדני". מה שחשוב לעניינינו כאן, הוא החצי השני של הדרשה שחוזר לכעסו של משה - דברי חנניה בן יהודה והשגת ר' יהודה עליו, אם הקפדתו (כעסו) של משה היא שגרמה לו לטעות בהלכה או שמא ההפך, טעותו היא שגרמה להקפדתו (מה שממעיט בערך הודאתו בטעותו). האם גם צמצום ההודאה ל-"לא שמעתי", בחצי הראשון של המדרש, מורה על הכעס?

¹³ מכלל שנגעלם ממה. הדרשן מעדיף את הכעס של משה בפרשת מלחמת מדין, על פני הכעס בפרשתנו מסיבה ברורה. בפרשתנו, בסופו של דבר משה "חוזר לתמונה". אהרן שואל: "הייטב בעיני ה'?" ומשה שומע ועונה שהדבר טוב בעיניו. הגושפנקא הסופית והסמכות הן עדיין בידי משה, למרות הכעס. אמנם: "נוח לכעוס ונוח לרצות יצא שכו בהפסדו" (אבות ה יא, ראו פירוש ברטנורא שם), אבל בסופו של דבר הודה משה לאמת. ואילו בפרשת מלחמת מדין, לאלעזר יש את המילה האחרונה. הוא חולק אמנם כבוד

נושא אם אביט אליך ואם אראך" (מלכים ב ג) וכתוב: "ועתה קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה' " (שם).¹⁴

ילקוט שמעוני קהלת רמז תתקעד – כעסת? תתקן

"אל תבהל על פיך לכעוס" - זה משה. אמר לו הקב"ה: אתה כעסת, אתה השלכת, אתה שִׁפְרַתְּ - אתה תחליף. דכתיב: "ויחר אף משה וישלך מידי את הלוחות", וכתוב: "פסל לך". אל תאמר מה היה שהימים הראשונים היו טובים מאלה.¹⁵

אבות דרבי נתן נוסח א פרק לז – אהרון מגיב בדרך ארץ

"ואינו נכנס לתוך דברי חבירו" - זה אהרון שנאמר: "וידבר אהרון וגוי הן היום הקריבו את חטאתם ועולתם וגוי" (ויקרא י ט). אלא ששיתק עד שיסיים משה את דברו ולא אמר לו: קצר דבריך, ואח"כ אמר אל משה: הן היום הקריבו ואוננים אנחנו. ויש אומרים: מִשְׁכּוֹ אהרון מתוך הצבור לחוץ ואמר לו: משה אחי, ומה מעשר הקל אסור לאונן לאכול ממנו, חטאת חמורה לא כל שכן שתהא אסורה לאונן! מיד הודה לו, שנאמר: "וישמע משה וייטב בעיניו", ובעיני הגבורה.¹⁶

ספרי זוטא במדבר לא כא פרשת מטות – תגובת אלעזר ואיתמר

לפי שנאמר: "ויקצוף על אלעזר ועל איתמר" (ויקרא י טז) - אפשר משה קצף על אלעזר ועל איתמר ואהרן מדבר? הא ידעת שלא היתה זו אלא מידת כבוד. אמרו: אינו בדין שיהא אבינו יושב ואנו מדברין לפניו, אינו בדין שיהא משה יושב ואנו משיבין אותו, שאין שבחו של אדם שתלמידו משיבו.¹⁷ יכול מפני שלא היה כוח באלעזר להשיב? אמרת: "ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא" - הא כשרצה, דבר לפני משה ולפני הנשיאים וקבלו לו.¹⁸

למשה וחיותם את דבריו: "אשר ציווה ה' את משה", אבל משה כבר לא בעסק, חכמתו נסתלקה ממנו. ונשוב עוד לדמותו ומקומו של אלעזר בכל העניין הזה.

¹⁴ היינו שאלישע, לאחר שכעס על יהושפט, הוצרך למנגן כדי שתשוב ותשרה עליו רוח הנבואה. ראו שמונה פרקים לרמב"ם פרק ז הדין באריכות בתנאים בהם שורה או אין שורה הנבואה על הנביא. ובגמרא פסחים שם, ראו מירא קודמת של רב יהודה: "אמר רב יהודה אמר רב: כל המתיהר, אם חכם הוא - חכמתו מסתלקת ממנו, אם נביא הוא - נבואתו מסתלקת ממנו. אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו - מהלל. דאמר מר: התחיל מקנטרן בדברים. וקאמר להו: הלכה זו שמעתי ושכחתי. אם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו - מדבורה, דכתיב: חדלו פרזון בישראל חדלו עד שקמתי דבורה שקמתי אם בישראל (שופטים ה) וכתוב: עורי עורי דבורה עורי עורי דברי שיר". שצריך היה לעורר את דבורה לחזור ולהינבא ולשיר שיר הודיה אחרי שהתייהרה. וכל הסוגיה הזו בפסחים היא בהמשך למעשה בני בתירא שנתנו להלל את הנשיאות עקב ידיעותי בהלכה ואח"כ התנשא עליהם. ראו דברינו [בני בתירא](#) בפסח. ועכ"פ, משה לא חטא ביהירות רק בכעס ואף ידע להודות מיד בטעותו ונראה שחטא היהירות חמור יותר.

¹⁵ הדרשן (או המעתיק) קיצר ולא הביא את הפסוק המלא מקהלת ז ט: "אל תבהל בְּרוּחְךָ לְכַעֵס כִּי כַעַס בְּחִיק נְסִילִים יְנוּחַ", אם מחוסר מקום בגיליון ואם מפני כבודו של משה. עכ"פ, הרי לנו כעס נוסף של משה שבעצם אף הוא מפורש במקרא ("ויחר אף משה", שמות לב יט) - כעס חטא העגל ושבירת הלוחות (ראו הערה 1 לעיל). וכאן יש תיקון גדול בדמות לוחות שניים עד שאמרו: "אל תצטער, בלוחות הראשונות לא היו אלא עשרת הדברות בלבד ובלוחות השניים אני נותן לך שיהא בהם הלכות מדרשות ואגדות" (שמות רבה מו א, ראו דברינו [לוחות שניים](#) בפרשת עקב). פתח בכעס שהוא מנת הכסילים וסיים בחכמת התיקון והימים האחרונים (החיבור של הפסוק העוקב): "אל תאמר מה היה שהימים הראשונים היו טובים מאלה", הוא חיבור שאנחנו עשינו. אבל עדיין כעס הוא דבר מגונה ואין לסמוך על חכמת בדיעבד. ראו לקח נוסף של המדרש מכעסו של משה באבות דרבי נתן נוסח א פרק א: "הווי מתונים בדין. כיצד? מלמד שיהא אדם ממתין בדבריו ואל יהי מקפיד על דבריו. שכל המקפיד על דבריו משכח את דבריו, שכן מצינו במשה רבינו בשעה שהיה מקפיד על דבריו משכח דבריו". ולא נוכל להביא את כל דרשות מוסר ההשכל שלומדים חז"ל וחכמי מחשבת ישראל מכעסו של משה ששוב ושוב משמש דמות בית אב להישען עליה.

¹⁶ חזרנו לכעס משה בפרשתנו ולאבות דרבי נתן, אך המוטיב הפעם הוא התנהגות אהרון ובניו שבהדרגה עולים כדמויות משנה חשובות מאד, בפרט בכעס זה ובכעס מלחמת מדין. ראו המשך המדרש שם (שאמנם מוקף בסוגריים): "כיוצא בו: ויקצוף משה על אלעזר ועל איתמר בני אהרן. מכאן אמרו: כשאדם עושה משתה לתלמידיו, אינו נותן פניו אלא בגדול. וכשהוא קוצף, אינו קוצף אלא על הקטן, שנאמר: ויקצוף על אלעזר ועל איתמר - מלמד שאף אהרן היה בקצפון. אהרן היה גדול ממשה וגדול מאהרן הקב"ה. ולמה לא דבר עם אהרן? על שלא היו לו בנים עומדים בפרץ. שאילו היו לו בנים עומדים בפרץ אלעזר ואיתמר, לא גרם חטא לנדב ואביהוא". משה כועס על אלעזר ואיתמר שלא עזרו את אחיהם הגדולים, נדב ואביהוא ולא מנעו את האסון!

¹⁷ מדרש זה הוא בפרשת מטות ודורש את הכעס של משה על ראשי המטות שהחיו את בנות מדין. ראו גמרא שבת סד ע"א: "ויקצוף משה על פקודי החיל, אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוב: אמר להן משה לישראל שמא חזרתם לקלוקלכם הראשון?". אבל על מנת לדרוש את הכעס על ראשי המטות, חוזר המדרש לכעס בפרשתנו בנושא אי אכילת שעיר חטאת ראש חודש ושרפתו. משה כועס על אלעזר ואיתמר בעוד שבאמת היה כעסו מופנה כלפי אהרון אחיו. ראו דברי רש"י בשם תורת כהנים: "בשביל כבודו של אהרון הפך פניו כנגד הבנים וכעס". ובלשון תורת כהנים שבידינו: "מלמד שנתן פניו כלפי פניו וכעס כנגד אהרון".

¹⁸ אנחנו בכעס האחרון של משה, אחרי מרה, חטא העגל, חנוכת המשכן, מי מריבה וכל השאר. משה כבר יודע שהנהגה עוברת לדור הצעיר ושהוא אינו נכנס לארץ. כאן, נזכר הדרשן בכעס שבפרשתנו וחוזר ומסיק שכבר שם, היה כוח בידי אלעזר ואיתמר לענות למשה. היה גם צידוק למעשיהם שהרי אמנם אין אדם מורה הלכה בפני רבו, אבל רבו כועס ומתוך שהוא כועס הוא בא לידי טעות בהלכה ואולי בכגון זה מותר ואף מצווה בידי התלמיד להעמיד את רבו, בצורה זו או אחרת, על טעותו. אלעזר ואיתמר,

ספרי במדבר פיסקא קנז – כעס או רשות

"ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא הבאים למלחמה זאת חקת התורה" - משה רבינו, לפי שבא לכלל כעס בא לכלל טעות. ר' אלעזר בן עזריה אומר: בשלשה מקומות בא משה לכלל כעס ובא לכלל טעות. כיוצא בו אתה אומר: "ויקצוף על אלעזר ועל איתמר בני אהרן הנותרים לאמר מהו אומר מדוע לא אכלתם את החטאת וגו' " (ויקרא י יז). כיוצא בו אתה אומר: "ויאמר להם שמעו נא המורים המן הסלע הזה נוציא לכם מים" ... משה רבינו, לפי שבא לכלל כעס - בא לכלל טעות. ויש אומרים משה נתן לו רשות לאלעזר הכהן לדבר שכשיפטר משה מן העולם לא יהיו אומרים לו בחיי משה רבך לא הייתה מדבר עכשיו מה אתה מדבר.¹⁹

שבת שלום מחלקי המים

מים אחרונים: ראו מדרש תנחומא ודברים רבה פרשת ואתחנן במדרש הפיוס בין משה ובני ישראל ערב מותו: "אמר להם לישראל: הרבה ציערתי אתכם על התורה ועל המצוות, ועכשיו מחלו לי. אמרו לו: רבינו אדונינו מחול לך. אף ישראל עמדו לפניו ואמרו לו: משה רבינו, הרבה הכעסנוך והרבינו עליך טורח, מחול לנו, אמר להם: מחול לכם". שכחו הכעסים.

¹⁹ וכן הוא באותו מדרש ספרי פיסקא קמ לגבי יהושע: "וסמכת את ידך עליו. אמר לו: משה, תן לו תורגמן ליהושע להיות שואל ודורש ומורה הוראות בחיך. כשתפטר מן העולם לא יהו ישראל אומרים בחיי רבו לא הורה ועכשיו הוא מורה!". הרי לנו שוב שדרוג מעמדו של הדור הצעיר שאולי גם זה מספיקי כעסיו של משה: לוחות שניים ודור מנהיגים חדש. ויש לשים לב שבמדרש זה שלושה הכעסים הגדולים הם: פרשתנו, מדין ומי מריבה. יצאה מרה ונכנסה מריבה. וכך מביא גם רש"י בפירושו לבמדבר פרק לא פסוק כא: "לפי שבא משה לכלל כעס בא לכלל טעות, שנתעלמו ממנו הלכות גיעולי נכרים. וכן אתה מוצא בשמיני למילואים ... ויקצוף על אלעזר ועל איתמר, בא לכלל כעס, בא לכלל טעות. וכן בשמעו נא המורים ויך את הסלע, ע"י הכעס טעה" (ורמב"ן כדרכו חולק אבל כל זה שייך כבר לפרשת חוקת הבעל"ט).